

UDK 340.134:347(497.1)"1921/1939"; 34:929 Perić Ž.

CERIF: H 250, H 300

DOI: 10.51204/Anali_PFBU_21101A

Dr Zoran S. MIRKOVIĆ*

RAD ŽIVOJINA PERIĆA NA KODIFIKOVANJU GRAĐANSKOG ZAKONIKA MEĐURATNE JUGOSLAVIJE

Rad Živojina Perića na kodifikovanju građanskog zakonika biće analiziran na osnovu četiri pitanja. 1) Učešće u radu Privatno-pravnog odseka, kasnije Komisije za izradu građanskog zakonika. Zaduženja su podeljena 29. maja 1921. godine. Ž. Perić je bio zadužen da napiše glavu VIII o pravu nasledstva (§§ 531–551), zadružno pravo, glavu XIII o zakonskom redu nasleđivanja (§§ 727–761) i glavu XV o zauzimanju nasledstva u državinu. 2) Mišljenje Ž. Perića o metodu kodifikovanja koji je bio primenjen. 3) Perićevo mišljenje o zakonskoj terminologiji izrađenog projekta koji je nazvan Predosnova građanskog zakonika Kraljevine Jugoslavije. 4) Ž. Perić je napisao obrazloženje (motive) 1–319. paragrafa Predosnove, koje je službeno objavilo Ministarstvo pravde 1939. godine.

Ključne reči: *Živojin Perić. – Građanski zakonik. – Kodifikacija. – Međuratna Jugoslavija.*

* Redovni profesor, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Srbija, zoranm@ius.bg.ac.rs.

1. UČEŠĆE PERIĆA U RADU PRIVATNO-PRAVNOG ODSEKA, KASNIJE KOMISIJE ZA IZRADU GRAĐANSKOG ZAKONIKA

1.1. Perićevo učešće na sednicama

U novoj državi, Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (Kraljevina SHS), nastavili su da se primenjuju dotadašnji građanski zakonici i drugi propisi koji su važili na svakom od šest pravnih područja, koja su činila tu državu. Ta pravna područja su bila: dalmatinsko-slovenačko, hrvatsko-slavonsko, bosansko-hercegovačko, vojvođansko, srbijansko i crnogorsko. U pravih pet se koristio austrijski Građanski zakonik iz 1811. godine (AGZ), i to u dalmatinsko-slovenačkom i hrvatsko-slavonskom u potpunosti, u bosansko-hercegovačkom i vojvođanskom delimično, dok se u Srbiji AGZ primenjivao prerađen i skraćen. Van domašaja neposrednog uticaja AGZ bila je samo Crna Gora, gde je na snazi bio Opšti imovinski zakonik iz 1888, sa izmenama iz 1898. godine.

U sklopu „izjednačenja zakonodavstva“, kako su onda nazivali donošenje jedinstvenih zakonika za celu zemlju, trebalo je unificirati građanskopravnu materiju.¹

Uredbom od 16. decembra 1919. godine, pri Ministarstvu pravde su bili ustanovljeni Stalni zakonodavni savet i njegov Privatno-pravni odsek. Privatno-pravni odsek su činili najugledniji civilisti: Živojin Perić, profesor Pravnog fakulteta u Beogradu, dr Ivan Maurović, profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu, dr Dragoljub Aranđelović, profesor Pravnog fakulteta u Beogradu, dr Gregor Krek, profesor Pravnog fakulteta u Ljubljani, dr Lazar Marković, ministar, dr Živojin Spasojević, profesor Pravnog fakulteta u Beogradu, Đorđe Nestorović, predsedavajući te sekcije (kasnije i Komisije za pisanje Građanskog zakonika, sve do svoje smrti 26. jula 1935. godine),² Dobrivoje Petković i Mijailo Tadić, advokati iz Beograda. Privatno-pravnom odseku bila je poverena, između ostalog, izrada nacрта građanskog zakonika za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.

Posle uvođenja diktature kralja Aleksandra 6. januara 1929. godine, umesto Stalnog zakonodavnog saveta osnovan je sa istom nadležnošću

¹ Vid. o unifikatorskim stremljenjima novih država nastalih na ruševinama Habzburškog carstva: Slapnicka, Helmut. 1973. *Österreichs Recht außerhalb Österreichs. Der Untergang des österreichischen Rechtsraums*. Wien. 18–25.

² Kasnije je bio ban Moravske banovine.

Vrhovni zakonodavni savet pri Ministarstvu pravde.³ Na osnovu člana 2 Zakona o Vrhovnom zakonodavnom savetu i komisijama stručnjaka pri Ministarstvu pravde, od 31. januara 1929, ministar pravde Milan Srškić je Rešenjem od 19. novembra 1930. godine oformio Komisiju za izradu građanskog zakonika. Komisija je, gotovo u istom sastavu kao dotadašnji Privatno-pravni odsek, nastavila rad na nacrtu građanskog zakonika.⁴

Na sednici Privatno-pravnog odseka održanoj 15. januara 1921. pročitana je odluka ministra pravde o izradi građanskog zakonika (i drugih zakonika iz privatnopravne oblasti).⁵

Podela zaduženja za „preradu Građanskog zakonika koji važi u Hrvatskoj“ izvršena je na sednici Privatno-pravnog odseka Stalnog zakonodavnog saveta od 29. maja 1921. godine. Odlučeno je „da članovi izvrše reviziju dotičnih odredaba Hrvatskog građanskog zakonika s obzirom na tri novele... i s obzirom na utvrđenu sudsku praksu u razumevanju izvesnih zakonskih naređenja“. Radilo se o AGZ iz 1811. godine, koji je preveden na hrvatski jezik i u Hrvatskoj i Slavoniji uveden u život 1853. godine pod nazivom Opći građanski zakonik (OGZ), sa tri takozvane ratne novele iz 1914, 1915. i 1916. godine.

Živojinu Periću je palo u zadatak da ovako uradi glavu VIII o pravu nasledstva (§§ 531–551), zadružno pravo, glavu XIII o zakonskom redu nasledivanja (§§ 727–761) i glavu XV o zauzimanju nasledstva u državinu (§§ 797–824).⁶

Odlučeno je, takođe, da autori dostave gotova zakonska rešenja do 1. oktobra te iste, 1921. godine. Dakle, u roku od četiri meseca! Tako ambiciozan plan se pokazao kao potpuno nerealan.

Iz zapisnika se saznaje da je Perić prisustvovao, osim navedenih, sednicama Privatno-pravnog odseka (odnosno, od uvođenja diktature, Komisije) koje su držane 13. septembra 1921, 1. aprila 1922, 1. novembra 1922, decembra 1922, 25. oktobra – 30. novembra 1924, 1. februara 1925, 19. oktobra – 15. novembra 1925, 11. januara – 6. februara 1927, 1–22. marta 1927, 22.

³ Vid. *Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca* 23, od 2. februara 1929. godine, od kada je počeo i da važi.

⁴ Zapisnik sa sednica Komisije za izradu građanskog zakonika održane 26. novembra 1930. Arhiv Jugoslavije, Ministarstvo pravde Kraljevine Jugoslavije, fond 63, fascikla 8AJ, Mp KJ, 63, f. 8 (listovi 1–2) (u daljem tekstu: AJ, Mp KJ, 63, f. 8).

⁵ Protokol sednice Privatno-pravnog odseka Stalnog zakonodavnog saveta od 15. januara 1921. godine. AJ, Mp KJ, 63, f. 8 (l. 1–2).

⁶ Protokol sednice Privatno-pravnog odseka Stalnog zakonodavnog saveta od 29. maja 1921. godine. AJ, Mp KJ, 63, f. 8 (l. 1–2).

novembra 1927, 2. februara – 29. marta 1929, 26. novembra 1930, 16–28. marta 1931, 16–28. maja 1931, 17. marta 1932, 20. aprila – 7. maja 1932, 13. maja 1932. godine.⁷

Na sednici održanoj 19. oktobra 1925. godine, predsedavajući Nestorović je upoznao članove Odseka sa željom ministra pravde da se izdvoje delovi budućeg građanskog zakonika i to: opšti deo obligacija (§§ 859–937), posebni deo obligacija (§§ 938–1292), naknada štete (§§ 1293–1341) i zajednička naređenja za lična i imovinska prava (§§ 1342–1450). Ti delovi bi činili poseban zakon o obligacijama, po ugledu na švajcarski zakon o obligacijama, koji bi bio donet pre celovitog građanskog zakonika. Usledila je veoma živa rasprava. Krek bio je protiv te ideje i postavio je pitanje da li je uopšte moguće da se obligaciono pravo posebno ozakoni. Izrazio je bojazan da bi promene, prelazna i uvodna naređenja zahtevali nesrazmerno mnogo vremena, truda i troškova. Smatrao je da je obligaciono pravo integralni deo nacрта budućeg građanskog zakonika i da ga je teško, kao deo, iz organizma izlučiti. To bi moglo imati nezgodne praktične posledice u prvom redu za tumačenje jer se propisi obligacionog prava pozivaju na propise i cele pravne ustanove drugih delova građanskog zakonika, stvarnog, porodičnog, naslednog.

Zbog svega, Krek je predložio da se nastavi rad na građanskom zakoniku u celini. Perić i Tadić su podržali njegov predlog. Ostali su smatrali da će Odsek u toku rada videti da li su teškoće o kojima je govorio Krek tako velike i onda postupiti kako treba.⁸

Već na prvoj narednoj sednici 22. maja 1926. godine Odsek je odlučio da se, zbog teškoća koje su se pojavile, odustane od izrade posebnog zakona o obligacijama i da se produži rad na projektu građanskog zakonika kao celine.⁹

Na sednici Privatno-pravnog odseka održanoj 22. novembra 1927. godine raspravljano je o formi zaključivanja braka. Od odluke da li će se u zemlji usvojiti obavezno zaključenje građanskog ili crkvenog braka zavisilo je kako će biti redigovane druge odredbe građanskog zakonika, koje se odnose na bračno pravo. Toj sednici su prisustvovali samo članovi Odseka iz Beograda. Mišljenje koje Odsek usvoji je trebalo poslati i članovima Mauroviću i

⁷ Zapisnici sa tih sednica su sačuvani u AJ, Mp KJ, 63, f. 8 i Arhivu Srbije, Fond Živojina Perića, 67 (u daljem tekstu: AS, ŽP). Videti Mirković (2020, 270–280).

⁸ Zapisnik sa sednice Privatno-pravnog odseka Stalnog zakonodavnog saveta od 19. oktobra 1925. godine. AJ, Mp KJ, 63, f. 8 (l. 1–4).

⁹ Zapisnik sa sednice Privatno-pravnog odseka Stalnog zakonodavnog saveta od 22. maja 1926. godine. AJ, Mp KJ, 63, f. 8 (l. 1–2).

Kreku, kao i stručnjaku za porodično pravo Kušeju.¹⁰ Potom bi se mišljenje Privatno-pravnog odseka dostavilo ministru pravde, koji bi to izneo pred Vladu Kraljevine SHS na konačnu odluku. Tek nakon toga bi se pristupilo definitivnom redigovanju odredaba bračnog prava.

U vezi sa tim izneta su na diskusiju sledeća pitanja:

- 1) da li Ustav iz 1921. godine „dodiruje u svojim naređenjima pitanje o formi braka, i da li bi se, prema tome, u našoj državi mogao uvesti kao obavezan građanski ili samo crkveni brak“;
- 2) pošto je u članu 12 Ustava stajalo „da usvojene i priznate vere samostalno uređuju svoje poslove“, „da li država može nezavisno od crkvenih vlasti da reguliše pitanja crkvenog braka“;
- 3) ako bi se uveo crkveni brak kao obavezan za priznate religije, kako bi se onda regulisali „brakovi između pripadnika raznih veroispovesti bilo priznatih bilo nepriznatih ili bezvernika“?

Odgovarajući na prvo pitanje, svi su prisutni članovi Saveta izjavili da Ustav iz 1921. godine ni u jednom članu ne govori o formi u kojoj se brak ima zaključiti. Ustav samo u članu 29 propisuje: „Brak stoji pod zaštitom države.“ Članovi Odseka smatraju da se u tom članu ne govori o formi braka nego samo o tome da država smatra brak državnim institucijom koja čini osnovu njenog postojanja. Zbog toga država brak uzima u zaštitu i protiv je potpune slobode braka: brak se ne može zaključiti u svakom uzrastu i prilici, a jednom zaključen ne može se svojevolumeno raskinuti.

Članovi Odseka su smatrali da država nije u dovoljnoj meri zaštitila brak. Umesto da propiše pozitivne norme o braku, država je ostavila i na snazi stanje koje je zatekla u trenutku ujedinjenja. Posledica toga je da se brak zaključen u jednoj pokrajini, prema njenim propisima, u drugoj smatra nevažećim. Tako, na primer, crkvene vlasti na teritoriji Srbije ne smatraju važećim građanski brak zaključen u Vojvodini, Rimokatolička crkva ne smatra da je uredan mešoviti brak zaključen pred pravoslavnim sveštenikom i tako dalje.

Usled toga, najvažnija pitanja braka su bila neregulisana i neodređena, protiv čega su digli glas pojedine crkvene organizacije, pravnička udruženja,

¹⁰ Na sednici Privatno-pravnog odseka održanoj 1. novembra 1922. godine, na Maurovićev predlog, odlučeno je da, osim dr Čedomilja Mitrovića, profesora Beogradskog univerziteta, deo o bračnom pravu urade dr Edo Lovrić, profesor Zagrebačkog univerziteta, i dr Rade Kušej, profesor Ljubljanskog univerziteta. Zapisnik sa sednice Privatnopravnog odseka Stalnog zakonodavnog saveta Ministarstva pravde održane 1. novembra 1922. godine. AJ, Mj KJ, 63, f. 8 (l. 1–2).

privatna lica. Privatno-pravni odsek je smatrao da država treba unapred da utvrdi formu u kojoj se brakovi imaju zaključivati i da propiše smetnje za zaključenje braka.

Članovi Privatno-pravnog odseka izjasnili su se o formi zaključenja braka. Mitrović je istakao načelo: „Svakome građaninu (treba) ostaviti na volju da bira oblik u kome će se brak zaključiti, jer se samo tako ujemčava sloboda uživanja građanskoga prava.“ Sa tim mišljenjem se složio i Tadić. Petković je bio za „građanski brak kao obavezan za sve državljanke a crkveni kao fakultativan“.

Arandelović se izjasnio na sledeći način: „Država će propisati da je za zaključenje braka obavezna izvesna forma zaključenja. Ta će forma biti dvojaka:

- 1) za pripadnike pojedinih državom priznatih religija država će propisati formu, koju pojedine religije traže za zaključenje braka. Ta će forma onda biti državna forma za pripadnike dotičnih religija kad hoće da zakluče brak...
- 2) za lica koja ne pripadaju ni jednoj religiji, dalje za lica koja su pripadnici pojedinih religija, kao i za mešovite brakove ali kada sveštenici pojedinih religija neće da venčaju, jer tvrde da zaključenje braka između tih lica religija ne dopušta, a država te religijske zahteve ne priznaje, uvodi se građanski brak po nuždi pred građanskom vlašću.“

O formi zaključenja braka Perić je izjavio: „1. U načelu da ta forma bude religiozna; 2. izuzetno: građanska, i to ustanova: *Notcivilehe* austrijskog prava.“ On objašnjava da član 12 Ustava iz 1921. godine ne zabranjuje crkveni brak, kako su mislili neki pravni pisci. Perić je smatrao da stav 2 člana 12 Ustava („Uživanje građanskih i političkih prava nezavisno je od ispovedanja vere“) ne ide dalje od Berlinskog ugovora od 13. jula 1878. godine, koji je „postavio princip da se ne može, iz verskih razloga, jedna čitava kategorija pojedinaca isključiti iz uživanja građanskih i političkih prava (mislilo se posebice, na Jevreje)“. Iz toga proizlazi, rezonovao je Perić, da Ustav ostavlja zakonodavcu određene ruke u normiranju ustanova koje stoje u vezi sa religijom. Ustavom zajamčena sloboda vere i savesti, prema Perićevom mišljenju, samo znači da zakonodavac ne bi mogao da nametne pojedincima „ovu ili onu veru“ ili „da im uopšte zabrani da veruju“. Sloboda da se ispoveda vera po volji ili uopšte ne veruje nema veze sa formom zaključenja braka, držao je Perić i zaključio da zakonodavac suvereno rešava o toj formi.

Perić je otišao i dalje tražeći od države da ne bude ravnodušna prema tome hoće li pojedinci verovati ili neće verovati jer od toga, prema njegovom mišljenju, zavisi u kom smislu će se društvo razvijati, da li u smislu „materijalističkoga ili spiritualističkoga shvatanja“. Ako država da prednost duhovnoj (spiritualističkoj) kulturi nad materijalnom, što bi trebalo prema Perićevom mišljenju, onda „država mora imati o društvu religioznu koncepciju a ne ateističku, pošto verski osećaj naročito doprinosi širenju duhovne kulture“. Konačno, Perić je rekao da je „za nas hrišćane hrišćanska religija (je) najsuperiornija“ i stoga bi „naša Država trebalo da ima ne samo versku nego još i hrišćansku koncepciju o čovečanstvu i njegovim ciljevima“. Zbog toga se Perić zalagao da „zakonodavac treba da stoji na stanovištu religijskog shvatanja i da kod braka ustanovi crkvenu formu... ali s tim ograničenjem da se lica koja ne pripadaju nikakvoj veri (*confessionslose*) ili nikakvoj priznatoj veri mogu venčati i u građanskoj formi“.

Ta duga diskusija vredna posebne pažnje završena je tako što su članovi Privatno-pravnog odseka zaključili da se ne može ozakoniti građanski brak kao obavezan za sve državljane jer bi to naišlo na nesavladive teškoće (protivljenje crkvenih organizacija itd.). Zbog toga su predložili:

„a) Usvojiti crkveni brak kao obavezan za sve pripadnike jedne i iste veroispovesti, a za brakove u kojima su jedna ili obe strane iz raznih priznatih ili nepriznatih veroispovesti uvesti kao obavezan građanski brak (*Notcivilehe*). To isto vredi i kad bezvernici stupaju u brak među sobom ili s licem koje pripada kojoj priznatoj ili nepriznatoj veroispovesti.

b) Bračne sporove između svih državljana Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca sudiće redovni građanski sudovi, izuzimajući bračne sporove kad oba supružnika pripadaju islamskoj veri za koje sporove nadležan šerijatski sud.

v) Knjige (matrikule) rođenih, venčanih i umrlih vodiće se kod sreskih sudova.“¹¹

Komisija za izradu građanskog zakonika je, nakon više sastanaka, na sednici održanoj 13. maja 1932. godine završila drugo čitanje celokupnog nacрта građanskog zakonika. Bertold Ajzner (Bertold Eisner), zastupnik ministra pravde, izneo je program daljeg rada na građanskom zakoniku.

¹¹ Zapisnik sa sednica Privatno-pravnog odseka Stalnog zakonodavnog saveta održane 22. novembra 1927. godine. AS, ŽP, 67 (l. 1–12); Mišljenje Živojina Perića od 23. novembra 1927. godine. AJ, Mp KJ, 63, f. 13, 28 (l. 1–4).

Odlučeno je da Maurović sa hrvatsko-slavonskog, Krek sa slovenačko-dalmatinskog i Arandelović sa pravnog područja predratne Srbije još jednom pročitaju i pregledaju nacrt građanskog zakonika, a da Perić (u saradnji sa Spasojevićem) izradi obrazloženje (motive) tog nacrta.

Komisija je nacrt građanskog zakonika nazvala „Predosnova“ zbog toga što taj nacrt nije bio definitivan. Izneti su i razlozi protiv brzog objavljivanja nacrta. Maurović je svoje protivljenje obrazložio rečima da bi to dalo „obilno razloga onim pravnicima, koji su protiv svake recepcije (u širem smislu) austrijskih zakona (vidi dr. Jankovića u ‘Braniču’ i u ‘Arhivu’) da se u još većoj meri usprotive našem celom dosadašnjem radu oko o. gr. Zakonika“. Prema njegovom mišljenju, „tako bi mogla konačno pasti i naša glavna ideja, koja je u danim prilikama bezuvetno opravdana da (je) naime unificirano opšte građansko pravo usko nadovezano na dosadašnje pravno stanje njegovo u celoj državi“. Osim toga, smatrao je da bi propisi o bračnom pravu iz projekta otežali aktuelne pregovore o konkordatu između Jugoslavije i Vatikana.

U vezi sa tim primedbama Krek je izjavio da projekat ima mnogo krupnih mana. Te mane su rezultat toga što se na njemu radilo u velikim razmacima, sa dugim pauzama, tako da su pojedini delovi nejednako izrađeni. Neki delovi, koji su bili završeni u početku, skoro uopšte nisu odstupali od AGZ, dok su docnije izrađeni delovi više-manje modernizovani.

Treće i poslednje čitanje Predosnove završili su sami Maurović i Krek (Arandelović je bio sprečen zbog drugih obaveza) u Ljubljani od 23. septembra do 11. oktobra 1933. godine. Potom su Ministarstvu pravde poslali konačnu redakciju Predosnove. Maurović i Krek su napisali i deo o realnim teretima, §§ 559–570, koji je unet kao VIII poglavlje drugog dela iza poglavlja o služnostima. Predosnova je objavljena u prvoj polovini iduće, 1934. godine (Perić 1939, III–V).¹²

1.2. Perićev rad na tekstu

Perić je napisao „Kratko objašnjenje“ onih delova na kojima je on radio, koje je datirao 6. junom 1922. godine i svojeručno potpisao.¹³ Prvi deo tog dokumenta bio je posvećen glavi VIII – opštem delu naslednog prava, §§ 532–551 OGZ (AGZ).

¹² Zapisnik sa sednica Komisije za izradu građanskog zakonika održane 13. maja 1932. godine. AJ, Mp KJ, 63, f. 8 (l. 1–5).

¹³ „Kratko objašnjenje“ Perića od 6. juna 1922. godine upućeno Privatno-pravnom odseku Stalnog zakonodavnog saveta. AJ, Mp KJ, 63, f. 8 (l. 1–14).

U § 532 Perić je izostavio da je nasledno pravo stvarno pravo jer je smatrao da je to zastarela definicija. Dodao je da mu osobina naslednog prava da dejstvuje *erga omnes* ne daje karakter stvarnog prava.

Prema Perićevom mišljenju, § 536 nije odgovorio na pitanje od koga dana se smatra da je nasleđe otvoreno u slučaju oglašnja nestaloga za umrloga jer spada u opšti deo građanskog prava. Rešenje bi, smatrao je, moglo biti da sudske odluke o tome imaju deklarativni, a ne konstitutivni karakter.

U § 538 Perić nije zadržao ustanovu „da se prezumtivni naslednik može odreći prava nasledstva za života *de cuius*-a“. Perić je smatrao da dok je *de cuius* živ, pravo nasledstva je samo jedno „tako zvano (tobožnje) pravo“, samo jedna „nada da će se dobiti pravo nasleđa, a nade ne mogu biti predmet pravnih poslova (transakcija)“.

Perić je naveo da u Zakonu o zadužbinama Kraljevine Srbije iz 1912. godine nije jasno može li nastati zadužbina po smrti zaveštaoca i biti naslednik. Da bi rešio to pitanje, Perić je uneo novi § 538a, kojim je propisano da odobrenje vlasti, koje je potrebno za stvaranje jednog pravnog lica, može doći i posle otvaranja nasleđa.

U § 540 Perić je predvideo veći broj slučajeva nedostojnosti nego što to stoji u OGZ (AGZ), po uzoru na § 2339 nemačkog Građanskog zakonika (NGZ) i § 540 švajcarskog Građanskog zakonika (ŠGZ). On je uputio i na § 727 francuskog *Code civile*, koji je predviđao tri slučaja nedostojnosti.

U § 540a Perić je isključio oproštaj nedostojnosti, po uzoru na francuski *Code civile*.

Prema § 541 OGZ (AGZ), nedostojnost nije smetala potomcima nedostojnika da naslede *de cuius*-a samo ako je nedostojnik umro pre *de cuius*-a. Međutim, ako je nedostojnik nadživeo *de cuius*-a njegovi potomci nisu mogli naslediti na mesto i u ime njega, već ako po svom sopstvenom pravu ne bi bili pozvani na nasleđe *de cuius*-a, deo nedostojnoga naslednika bi pripao sanasledniku ili sanaslednicima. Perić je redigovao taj član tako da potomci nedostojnika nasleđuju i u tom slučaju, isključujući sanaslednike nedostojnika. Autor se pozvao na § 541 ŠGZ i sličan smisao § 2344 NGZ.

Perić je bio mišljenja da § 546 OGZ (AGZ) nije izrekom propisao od kojeg tačno trenutka prelazi vlasništvo zaostavštine na naslednika. To je izazvalo živu diskusiju u kojoj je izneto više mišljenja. Većinsko mišljenje je bilo da to biva tek sudskom odlukom o predaji zaostavštine nasledniku. Diskusija je bila zasnovana, smatrao je Perić, na sistemu rimskog prava, prema kome je (osim kod nužnih naslednika) zaostavština, sve do izjave naslednika da se prima nasleđa, predstavljala *hereditas iacens*. Međutim, novi zakonici, § 1922 NGZ i § 560 ŠGZ, usvojili su pravilo da vlasništvo zaostavštine

stiže naslednik samom smrću *de cuius-a*. Isto pravilo Perić je uneo u novi § 546a.

Perić je to obrazložio novim koncepcijama o društvu, zasnovanim na načelu društvene solidarnosti, po kojima volja pojedinca, ni u privatnom pravu, ne može više biti tako suverena kao što su je shvatali stariji građanski zakonic. Ako je opšti interes da se naslednik smatra vlasnikom zaostavštine još od dana otvaranja nasleđa, dakle i pre nego što se o nasleđu izjasnio, da bi se izbegle sve one posledice koje sobom nosi *hereditas iacens*, načelo autonomije volje pojedinca mora ustuknuti pred opštim interesom. No, to je samo jedan trenutak, dok se naslednik ne izjasni, tako da načelo autonomije volje ostaje očuvano.

Perić se veoma pohvalno izrazio o rešenju iz § 546a, prema kome je sledbenik *mortis causa* ili naslednik te onda on samim otvaranjem nasleđa stiže i svojinu i državinu, ili je isporukoprimalac i onda otvaranjem nasleđa zadobija u opšte samo tražbeno pravo, a kod stvari, svojinu i državinu tek tradicijom (materijalnom predajom pokretnih stvari, odnosno upisom u zemljišne knjige nepokretnih stvari).

Perić je § 551a preuzeo iz NGZ (§ 1953) i ŠGZ (§ 572). Taj paragraf, za razliku od hrvatskog (austrijskog), propisuje da potomak onoga koji je odbio nasleđe ravnopravno konkuriše na nasleđe *de cuius-a* sa drugim sanaslednicima.

Drugi deo Perićevog „Kratkog objašnjenja“ bio je posvećen glavi XIII o zakonskom nasleđivanju, §§ 727–761 OGZ (AGZ).

Perić je u vezi sa § 733a ukazao na značaj reprezentacije: a) reprezentent, pomoću stepena reprezentiranoga (onoga koga predstavlja), izjednačava se u stepenu sa naslednicima *de cuius-a* i tako nasleđuje, što, bez prava reprezentacije, ne bi bilo moguće, i b) potomci (reprezentanti) reprezentiranoga dobijaju samo onoliki udeo u zaostavštini *de cuius-a* koliki bi dobio reprezentirani da je nadživeo *de cuius-a*, bez obzira na broj njihov.

Povodom dve predstavlke Perića, od 10. i 29. oktobra 1921. godine, povodom izjednačenja muških i ženskih osoba u zakonskom naslednom redu, Privatno-pravni odeljenje je na svojim sednicama 27. oktobra i 16. novembra 1921. godine doneo dve odluke. Prva, da se u gradskim (varoškim) inokosnim porodicama usvoji sistem OGZ (AGZ), to jest da se u celoj državi potpuno izjednače u pravu nasleđa muška i ženska deca. Druga odluka je bila da u seoskim inokosnim porodicama u istom stepenu nasleđuju i muška i ženska deca, s tim da ženskoj deci pripada polovina onoga što bi pripalo muškoj. Te dve odluke su postale § 733b.

Perić je naglasio da je u §§ 735–737a i 738–743a usvojen sistem OGZ (AGZ) u drugom, trećem i četvrtom naslednom redu. To je imalo dvojako značenje: 1) da su izjednačeni i u gradskim i u seoskim porodicama u celoj državi muški i ženski srodnici *de cuius*-a, b) da ne postoji razlika u zakonskom nasleđivanju između očeve (muške) i majčine (ženske) linije.

Perić je ukazao na veliku novinu u § 751, prema kojoj su iz nasleđstva isključeni srodnici dalji od četvrtog naslednog reda i da je to učinjeno prema § 63 I novele. To je zasnovano na odluci Privatno-pravnog odseka da se pri preradi OGZ (AGZ) imaju u vidu sve tri austrijske novele, iz 1914, 1915. i 1916. godine.

Perić je § 752 izmenio u korist naslednog prava zakonitih potomaka vanbračnoga deteta, koje je umrlo pre stupanja njegovih roditelja u brak.

U skladu sa §§ 65 i 66 austrijske I novele, Perić je učinio dve izmene u §§ 754 i 754a, i to: a) vanbračnom potomstvu dato je zakonsko nasledno pravo prema vanbračnoj majci i njenim srođnicima i b) vanbračnoj majci i njenim srođnicima dato je zakonsko pravo nasleđivanja vanbračne dece koja bi umrla bez potomstva. (Srpski Građanski zakonik [SGZ] nije dao vanbračnoj deci zakonsko nasledno pravo prema vanbračnoj majci, dok je OGZ [AGZ] vanbračnoj deci dao zakonsko nasledno pravo prema vanbračnoj majci, ali ne i prema majčini srođnicima. Prema odredbama SGZ, majka nije mogla da nasledi svoje vanbračno dete, a prema OGZ [AGZ] mogla je samo majka da nasledi svoje vanbračno dete, ali ne i njeni srođnici.)

Perićevo rešenje je bilo ugrađeno u § 737 Predosnove: „U pogledu na mater i materine srođnike imaju vanbračna deca pri zakonskom nasleđivanju jednaka prava sa bračnom decom.“

Perić je uneo § 756a o nasleđivanju usvojenika koji nema potomstva.

U § 757 Perić je, na osnovu upute Privatno-pravnog odseka, našao da je za suprugu bolji austrijski sistem koji je supruzi priznao zakonsko pravo nasleđa prema mužu (za razliku od prava užitka, koji je supruga imala prema §§ 412–416, 523 i 524 SGZ). I muž je imao zakonsko pravo nasleđa prema umrloj supruzi. Tako je u načelu usvojen sistem § 757 AGZ u novoj redakciji. Perić je odstupio od austrijskog sistema samo u pogledu veličine naslednog dela supruga s obzirom na to da li je reč o inokosnim gradskim (varoškim) ili seoskim porodicama.

To Perićevo rešenje je bilo ugrađeno u § 740 Predosnove kao „zakonsko pravo nasleđstva bračnog druga“.

Partije o naslednom pravu koje je redigovao Perić¹⁴ pretresane su na sednicama Privatno-pravnog odseka, održanim od 1. do 22. marta 1927. godine. Perić je na sednici od 5. marta održao govor u kome je rekao da je opšti deo naslednog prava „izradio pre skoro 5 godina (1922. god.)“. Tada se još mislilo, kazao je on, da tekst AGZ služi kao baza za rad, ali uz mogućnost da se on poboljša rešenjima iz novijih građanskih kodifikacija (nemačke, švajcarske itd.). Tako je Perić u izradi opšteg dela naslednog prava naročito iz NGZ uneo ove izmene: a) nije prihvatio ustanovu *hereditas iacens*, kao ni b) ustanovu odricanja od nasledstva (*Verzicht*), v) uneo je neke slučajeve nedostojnosti, g) uneto je da pravo predstavljanja (reprezentacije) može postojati i u slučaju pobijanja nasledstva. Kasnije je Privatno-pravni odsek doneo odluku da se ima gotovo doslovno držati teksta AGZ. Zbog toga je Perić predložio da diskusiju i rad na opštem delu naslednog prava nastave na osnovu teksta AGZ, a njegov nacrt, koji se „dosta razlikovao od toga zakonika“, da se priloži kao *votum separatum*.

Privatno-pravni odsek je povodom opšteg dela naslednog prava prihvatio iz Perićevog predloga samo §§ 539 i 539a *in suspecto* dok se ne reši pitanje o pravnim licima u opštem delu građanskog zakonika, i § 540, takođe, *in suspecto*.¹⁵

Uporedni prikaz teksta AGZ i Predosnove pokazuje sledeće:

AGZ		Predosnova
§§		§§
531	= ¹⁶	571
532	=	572 (Izostavljeno je: „Ovo je stvarno pravo.“)
533	=	573
534	=	574
535	=	575
536	=	576
537	=	577

¹⁴ Perićev nacrt opšteg dela naslednog prava §§ 531–551 (glava VIII) i zakonskog reda nasleđivanja §§ 727–761 (glava XIII) izložen je na 23 stranice, nosi njegov ručni potpis i nije datiran. AJ, M_p KJ, 63, f. 9, 17.

¹⁵ Zapisnik sa sednica Privatno-pravnog odseka Stalnog zakonodavnog saveta održanih od 1. do 22. marta 1927. godine. AS, ŽP, 67 (l. 1–9).

¹⁶ Legenda: = jednako; # različito; ≈ slično.

AGZ		Predosnova
538	=	578
		578, st. 2 je nov – o naslednom pravu začetog ali još nerođenog deteta
539	≠	579 je nov – o nasleđivanju pravnih lica
540	≈	580
541	≠	582 – potomci nedostojnika su mogli naslediti ostavioca i kad je nedostojnik nadživeo <i>de cuius</i> -a
542	=	581
543	/	Izostavljeno
544	/	Izostavljeno
545	=	583
546	=	584
547	=	585
548	=	586
549	=	587
550	=	588
551	=	589 (Dodato je da se može unapred odreći prava nasledstva „ugovorom sa ostaviocem. Za valjanost ugovora potreban je javnobeležnički akt ili posvedočenje sudskim zapisnikom.“) ¹⁷

Preljuba i rodoskrvnuće (§ 543) i dezterstvo (§ 544) kao uzroci nesposobnosti za nasleđivanje prema OGZ (AGZ) izostavljeni su iz Predosnove.

Poređenje pokazuje da su odredbe Predosnove o sposobnosti za nasleđivanje (§§ 578, st. 2 i 579), o uzrocima nesposobnosti (§§ 580 i 582) te o odricanju od nasledstva (§ 589) unekoliko drugačije od odredaba OGZ (AGZ)

¹⁷ Videti: *Tumač Obćemu austrijskomu građanskomu zakoniku (Tumač)*, 3–19; *Predosnova*, 1934, 118–121; Eisner, Pliverić 1937, 350–369.

(§§ 539, 540, 541, 543, 544 i 551) (Maurović 1934, 34–36; Radovčić 1975, 278; Eisner, Pliverić 1937, 363). Izuzme li se to, ostali Perićevi predlozi nisu našli mesto u tekstu Predosnove. Perić je kao glavni razlog neusvajanja njegovih predloga video u metodu kodifikovanja (o čemu će biti reči u sledećem poglavlju).

Potom je na sednicama Privatno-pravnog odseka održanim u martu 1927. godine pretresana glava XIII o zakonskom nasleđivanju, §§ 727–761 AGZ, koje je redigovao Perić. On je rekao da je u osnovi prihvatio nasledni sistem AGZ. U skladu sa odlukom Privatno-pravnog odseka, Perić je odstupio od austrijskog sistema za Srbiju i Crnu Goru u slučaju seoskih inokosnih porodica u dva slučaja. Prvi, u zakonskom nasleđivanju u prvom naslednom redu muški potomci su povlašćeni prema ženskim, mada će i ovi, i onda kada ima muških potomaka, dobiti jedan deo nasledstva. Drugi slučaj je uzajamno nasleđivanje supruge. Za ostale nasledne redove, drugi, treći i četvrti, usvojen je u potpunosti, i za seoske inokosne porodice, sistem AGZ, kazao je Perić. Neće se više ni u Srbiji i Crnoj Gori u zakonskom nasleđivanju praviti razlika između muške i ženske loze, niti u pojedinim naslednim redovima između muških i ženskih, osim u prvom naslednom redu.

Perić je zaključio da je njegov nacrt o zakonskom nasleđivanju idejno sledio austrijska rešenja i da se od njih odvaja mestimice stilizacijom i rečenim odstupanjima. Predložio je, ipak, da se diskusija vodi „na bazi austrijskoga teksta, pošto smo se rešili da se u načelu držimo i same stilizacije austrijskoga Građanskog zakonika“.

O paragrafima o zakonskom nasleđivanju koje je redigovao Perić Privatno-pravni odsek je zaključio:

1) da odredbe § 733b i 733v Perićevog predloga uđu u Uvodni zakon za Srbiju. Suština tog predloga je da se u celoj državi potpuno izjednače u pravu nasleđa muška i ženska deca, s tim da u seoskim inokosnim porodicama ženskoj deci iz istog naslednog reda pripada polovina onoga što bi pripalo muškoj (Perićev predlog je bio da muški potomci imaju prednost u odnosu na ženske samo u prvom naslednom redu, a ne u svim naslednim redovima kako je zaključio Privatno-pravni odsek.);

2) da Perićev tekst § 757 o pravu zakonskog nasledstva bračnoga druga uđe u Uvodni zakon za Srbiju. On je predviđao da nadživeli bračni drug, ako ostavilac ima dece, dobija udeo u zaostavštini, veći u inokosnim gradskim (varoškim) porodicama, a manji u seoskim porodicama.¹⁸

¹⁸ Zapisnik sa sednica Privatno-pravnog odseka Stalnog zakonodavnog saveta održanih od 1. do 22. marta 1927. godine. AS, ŽP, 67 (I. 1–9).

Uporedni prikaz §§ AGZ i Predosnove o zakonskom naslednom redu pokazuje:

AGZ		Predosnova
§§		§§
727	=	720
728	=	721
730	=	722
731	#	723 Ista su prva četiri nasledna reda
732	=	724
733	=	725
734	=	726
735	=	727
736	=	728
737	=	729
738	=	730
739	=	731
740	=	732
741	=	733
742- 749	=	Izostavljeni su.
750	/	734
752	#	735
753	=	736
754	≈	737 Osim majke, vanbračna deca nasleđuju i majčine srodnike.
755	=	738

AGZ		Predosnova
756	≈	739 Osim majke, i njeni srodnici nasleđuju vanbračnu decu (stav 2).
757 758	#	740
759	=	740 (stav 2) 742
/	/	741 Novi
760	≈	743
761	≈	744 ¹⁹

Radikalnu promenu u Predosnovi predstavljao je § 723, koji je zakonsko pravo krvnih srodnika ograničio na četiri nasledna reda, s tim što su u četvrtom naslednom redu pozvani na nasledstvo samo ostaviočevi pradedovi i prababe. To je učinjeno po ugledu na austrijsku I novelu iz 1914. godine. Zbog sužavanja kruga zakonskih naslednika § 731 AGZ preuzet je samo delimično. Izostavljeni su §§ 744–749 AGZ, kojima je bilo predviđeno šest naslednih redova, jer to više nije odgovaralo postojećim prilikama (Maurović 1934, 40).

Velika novina u odnosu na AGZ bilo je zakonsko pravo nasleđivanja bračnog druga. Predosnova je, po ugledu na I novelu, dala nadživelom bračnom drugu, i kad nasleđuje zajedno sa ostaviočevom decom, jednu četvrtinu zaostavštine u svojini (umesto na uživanje), a jednu polovinu kad nasleđuje sa ostaviočevim roditeljima i njihovim potomcima ili s ostaviočevim dedovima i babama (st. 1 § 740 Predosnove). Ako nema zakonskih naslednika prvog ili drugog naslednog reda, ni dedova ni baba, nadživeli bračni drug dobija celo nasledstvo u svojini (st. 2 § 740 Predosnove). Predosnova je nadživelom bračnom drugu dala još i pravo na pokretne stvari iz bračnog domaćinstva, uz ograničenje da to bude samo ono što je bračnom drugu nužno za vlastite potrebe, ako ostavilac ima dece (§ 741) (Maurović 1934, 41–43; Radovčić 1975, 281).

Predosnovom je izjednačen položaj ženske i muške dece u nasleđivanju, kao i položaj naslednika sa ženske sa onim sa muške strane za celu zemlju,

¹⁹ Videti: *Tumač*, 143–162; *Predosnova*, 1934, 145–151.

dakle i za Srbiju i Crnu Goru. Međutim, nasleđivanje u seoskim inokosnim porodicama bilo je izuzeto od opšteg naslednog reda, kao i nasleđivanje u porodičnim zadrugama i kod muslimana, o čemu je trebalo doneti posebne zakone. Dakle, regulisanje nasleđivanja u seoskim inokosnim porodicama, koje je bilo osetljivo pitanje, naročito u Srbiji i Crnoj Gori, ostavljeno je za neko buduće vreme.

Na kraju, povodom trećeg dela koji je Perić trebao da uradi, glava XV o uzimanju nasledstva u državinu, §§ 797–824 AGZ (*Tumač*, 203–231), on je rekao da je nacrt te glave „izradio onako kako je to odsek želeo, t.j. strogo po tekstu austr. Građ. Zakonika (sa noveliranjem § 822, Novele III, §-a 73)“. Tako je § 822 AGZ, s obzirom na pomenutu novelu, odlukom Odseka postao §§ 805–807 Predosnove.²⁰

2. PERIĆEVO MIŠLJENJE O METODU KODIFIKOVANJA KOJI JE BIO PRIMENJEN

Uredbom od 16. decembra 1919. godine pristupilo se „izjednačenju građanskog prava za celu zemlju“ odnosno izradi jedinstvenog građanskog zakonika za celu zemlju. Da li građanski zakonik treba da bude potpuno nov – bilo je prvo pitanje koje se postavilo pred Vladu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Ideja o izradi potpuno novog građanskog zakonika vrlo je brzo napuštena. Osnovni razlog je bio taj što je za izradu jednog potpuno novog zakonika potreban dug vremenski period. Prilike novonastale države nisu dozvoljavale da kodifikacija jedne od najvažnijih grana prava traje decenijama. Ideja o prihvatanju nekog od postojećih zakonika bila je, u datim okolnostima, prihvatljivija.²¹

Otpala je ideja da rad na projektu građanskog zakonika za Srbiju, koji je započet 1908. godine, bude uzet za osnov iz dva razloga. Prvo, taj rad nije bio potpun jer nije sadržao odredbe iz porodičnog, naslednog i zadružnog prava. Drugo, radilo se o recepciji NGZ. Postavilo se pitanje da li je opravdano da NGZ bude osnova za budući zakonik nove države.

Vlada Kraljevine SHS je odlučila da osnov za izradu jedinstvenog građanskog zakonika bude jedan od tri važeća građanska zakonika na državnoj teritoriji: 1) AGZ, koji je bio na snazi na najvećem delu jugoslovenskih pokrajina bivšeg Habzburškog carstva, 2) SGZ iz 1844. godine, koji je važio na teritoriji

²⁰ Videti glavu XVI, §§ 780–809 (*Predosnova*, 1934, 158–164).

²¹ O metodu kodifikovanja koji je primenjivan u međuratnoj Jugoslaviji, Poljskoj i Čehoslovačkoj pisao je Mirković (2020, 182–188).

doratne Kraljevine Srbije, i 3) Opšti imovinski zakonik iz 1888. godine (OIZ), koji je bio na snazi na teritoriji doratne Kraljevine Crne Gore.

Iz dostupne građe je vidljivo da SGZ nije uopšte uziman u obzir kao osnova za pisanje građanskog zakonika nove države jer je već decenijama kritikovan kao zastareo, nepotpun itd. Ostalo je da se izabere između AGZ i OIZ.

Na kraju, Vlada je za osnovu budućeg građanskog zakonika Kraljevine SHS uzela AGZ (OGZ) iz 1811. godine, sa ratnim novelama iz 1914, 1915. i 1916. godine.

Perić je o toj odluci Vlade i razlozima za tu odluku pisao sledeće: „Vlada je, bez dugog kolebanja, rešila se za prvi od ta tri Zakonika, to jest za Građanski zakonik Austrijski (u njegovom hrvatskom izdanju od godine 1852.). Jedno zato što je taj Zakonik imao najviše primene na teritoriji naše Države. I, zaista, on je bio i neprestano je na snazi u Slovenačkoj i Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji (ovde, razume se, bez njegovih izmena i dopuna poznijih od 1868. god., kada je Trojedna Kraljevina Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinska ušla u sastav Zemalja Krune Sv. Stefana, s tim da je Dalmacija ostala i dalje pod faktičkom suverennošću Austrije...), u jednom delu Vojvodine i, najzad, u Bosni i Hercegovini gde Austr. Građ. Zakonik vredi kao spomoćno pravo ali sve sa širom i širom primenom. Zatim, isti, Austrijski Građ. Zakonik jeste osnova i Srp. Građ. Zakoniku, pošto je ovaj Zakonik, u glavnom, samo skraćeni prevod Austr. Građ. Zakonika (izuzimajući, razume se, propise koji su mu originalni, naročito propise o Porodičnim Zadrugama i o prvenstvu muških u Zakonskom Naslednom Pravu). S druge strane, pak, Austr. Građ. Zakonik, i ako datira još iz početka prošloga, Devetnaestoga Veka, ipak je u glavnom zadržao i do danas svoj visoki rang i autoritet, osobito otkako je izmenjen i dopunjen trima novelama od 1914–1916. godine“ (Perić 1939, 2–3).

Opšti imovinski zakonik za Crnu Goru iz 1888. (uz izmene i dopune iz 1898. godine) nije mogao doći u obzir iz dva glavna razloga. Prvo, ono što je u njemu bilo specifično crnogorsko nije bilo upotrebljivo u drugim krajevima države. I drugo, u njemu nije bilo propisano nasledno i porodično pravo.

Osnovni razlog, osim njegove vrednosti, da se za osnov uzme AGZ, s pravom je smatrao Perić, bio je taj što se AGZ primenjivao na svim područjima bivše Austrougarske, a bio je i uzor pri pisanju SGZ. Dakle, samo mala teritorija Crne Gore bila je van domašaja AGZ.

Perić dalje konstatuje da je Vlada ostavila određene ruke Stalnom zakonodavnom savetu u pogledu pitanja u kojem obimu će AGZ poslužiti kao baza za rad (Perić 1939, 3–4). Perić zamera Stalnom zakonodavnom savetu da je u toku vremena menjao svoje mišljenje o pitanju obima u kojem će biti preuzet AGZ.

On navodi odluku Privatno-pravnog odseka sa sednice od 29. maja 1921. godine da se izvrši revizija odnosno prerada AGZ, uzimajući u obzir tri ratne novele iz 1914, 1915. i 1916. godine i sudsku praksu koja je nastajala čitav jedan vek i bila značajan materijal za preradu tog zakonika. Međutim, Perić ne pominje da je Privatno-pravni odsek tu odluku doneo kada su u zasedanju bili samo srpski (beogradski) članovi Odseka: Nestorović, Perić, Arandelović, Petković i Tadić.²²

No, pre te odluke, članovi odseka su razmišljali i o jednoj radikalnijoj reviziji AGZ. Perić o tome svedoči: „Reviziji pri kojoj bi se imali u vidu i Građanski Zakonici drugih naprednih država: samo se to nije definitivno primilo nego se je usvojio metod jedne, istina, uže prerade, revizije, ali tek prerade, revizije. U svakom slučaju, tada se nije htelo prenašanje, u Opšti Jugoslovenski Građanski Zakonik, teksta Građ. Zakonika Austrijskoga (sa Novelama). Sama ideja prerade, revizije, to je isključivala.“ Perić je smatrao da ideja prerade (revizije) podrazumeva i pozajmice iz drugih, novijih evropskih zakonodavstava, jer je jurisprudencija sudova koji su primenjivali AGZ koristila nove rezultate u evropskom građanskom pravu i time dopunjavala AGZ (Perić 1939, 4).

Perićeve reči o jednoj obuhvatnijoj preradi AGZ potvrđuju i sednice Privatno-pravnog odseka od 15. januara i 13. septembra 1921. godine. Privatno-pravni odsek je 15. januara 1921. godine rešio da osnov za izradu građanskog zakonika bude AGZ „pošto su načela toga zakonika više manje i do sada vladala u svim pokrajinama našeg naroda s tim, da se u taj zakonik unesu i sva ona naređenja koja su ušla u modernije zakonike i koja tačnije i pravednije regulišu privatno pravne odnošaje građana, vodeći pri tom računa o osobenostima koje postoje, i koje se za sada ne mogu izravnati i izkloniti u pojedinim krajevima Kraljevine“.²³

Na sednici Privatno-pravnog odseka od 13. septembra 1921. godine, kojoj su prisustvovali samo članovi iz Beograda: Nestorović, Perić, Mitrović, Arandelović, Marković i Petković, odlučeno je da „se za osnov rada uzme Hrvatski građ. zakonik s novelama u kome ima naročita pažnja da se obrati na jezik (podvučeno u dokumentu – prim. Z. M.), s tim da gospoda redaktori predlože sekciji na ocenu izmene i dopune ako bi se kakve za pojedinu materiju pokazale kao potrebne“. Na Mitrovićev zahtev da postavi osnove za partiju bračnog i roditeljskog prava, Odsek je odgovorio: „Da g. Mitrović izradi

²² Protokol sednice Privatno-pravnog odseka Stalnog zakonodavnog saveta od 29. maja 1921. godine. AJ, Mp KJ, 63, f. 8 (l. 1–2).

²³ Protokol sednice Privatno-pravnog odseka Stalnog zakonodavnog saveta od 15. januara 1921. godine. AJ, Mp KJ, 63, f. 8 (l. 1–2).

ovu partiju prema noveli austrijskog građanskog prava sa svojim predlozima koje bi eventualno kao potrebne našao.²⁴ Dakle, beogradski članovi Odseka su, primajući AGZ sa novelama za osnovu, dozvoljavali izmene i dopune tamo gde bi redaktori našli za potrebno. Povrh toga, tražili su da se naročita pažnja obrati na jezik.

Međutim, iz rada na kodifikaciji tokom 1922. godine vidljivo je da se Privatno-pravni odsek odlučio za sužavanje pojma i obima prerade (revizije) AGZ. Na Krekov predlog da se izradi „nov Zakonik“ na osnovu AGZ i ratnih novela, Privatno-pravni odsek je 1. aprila 1922. godine zaključio: „Da se ne radi nov zakon već da se Hrvatski Građanski Zakonik, sa trima Novelama Austr. Građ. Zakonika, koliko je potrebno dopuni i izmeni kako bi se što pre došlo do zajedničkog Građanskog Zakonika. To zahteva postavljeni cilj da se što brže izvrši unifikacija zakonodavstva, koja je jedan od najvažnijih faktora za konsolidovanje naše Države, a tako rade i druga G. G. redaktori. Izuzetak čine samo pojedine partije, gde će se moći u većoj meri izrađivati nove zakonske odredbe, kao kod naslednog, porodičnog, zadružnog i baštinskog prava. Prema ovome odlučeno je: da se u navedenom smislu produži rad na projektu Građanskog zakonika; da se kontroliše prevod austrijskog Zakonika i obrati naročita pažnja na jezik; da se u projekat unesu novele Austrijskog Građanskog Zakonika; da se nejasne stvari eventualno izmene, sporna pitanja po mogućstvu reše, zastarele stvari izbace; i da se zadrži ista numeracija §§-a, dodajući nove pragrafe starima (bis) kako bi se lakše koristili austrijskom pravnom naukom i jurisprudencijom.“²⁵

Sužavanje pojma i obima prerade (revizije) AGZ potvrđuje i odluka od 1. novembra 1922. godine. Tada je pročitano Perićevo pismo povodom dela AGZ „O zauzimanju nasledstva u državinu“ (§§ 797–824), koja je njemu poverena na izradu. Prema njegovom mišljenju, ta glava građanskog zakonika ili ima da ostane onakva kakva je ili da se zameni čitavim jednim novim sistemom kako su to učinili i najmoderniji građanski zakonici, nemački i švajcarski, „imajući pri tom, po potrebi u vidu i Zakonik Hrvatske i obazirući se u isti mah gde bi tome bilo mesta, i na Francuski građanski zakonik“.

Privatno-pravni odsek je nakon sveobuhvatnog razmatranja tog pitanja zaključio: „Da i pri izradi petnaeste glave građanskog prava, treba ostati kod austrijskog zakonika, ostavljajući slobodu redaktoru g. Periću, kao i ostalim redaktorima za druge partije ovog zakonika, da učine samo takve izmene u koliko ne stoje u suprotnosti sa ostalim propisima Hrvatskog građanskog zakonika.“ Izmenama i dopunama je, dakle, trebalo samo jezički doterati

²⁴ AS, ŽP, 67.

²⁵ AS, ŽP, 67.

tekst, učiniti ga jasnijim, da bi se izbegla različita tumačenja. Naposljetku, od redaktora se tražilo da, koliko je to moguće, zadrže red paragrafa.²⁶

U pogledu metoda kodifikovanja, Perić je, s pravom, zaključio, da je kolebanje između recepcije i prerade (revizije) AGZ dovelo na kraju do potpune prevage ideje recepcije (uz mestimično, istina retko, ugledanje na druge, savremene građanske zakonike). Perićevim rečima kazano, ne samo „da nije bilo prerade, nego se je zadržala i sama stilizacija AGZ-a“ (Perić 1939, 6).²⁷

3. PERIĆEVO MIŠLJENJE O JEZIKU I TERMINOLOGIJI PROJEKTA GRAĐANSKOG ZAKONIKA

Pre početka sednice komisije 25. marta 1929. godine, Živojin Perić je dao izjavu kojom se usprotivio izjednačavanju terminologije. On je kazao da ne postoji srpsko-hrvatsko-slovenački jezik, da se Srbima nameću austrijski i nemački zakoni, da je „to neka vrsta intelektualne okupacije“.²⁸

Perić je imao nameru da to važno pitanje pokrene u javnosti i zato obaveštava „članove komisije da (mu) ne bi posle zamerili“ da ih nije „o tome ranije obavestio“.

Posle te izjave usledila je kratka diskusija. Predsedavajući Nestorović je smatrao da su neki izrazi u projektu nerazumljivi i nepojmljivi „širokome svetu“, ali da rad na projektu treba da bude zasnovan na kompromisu i da stoga tekst ne treba menjati. Krek je držao da je Perićev predlog došao odveć dockan. Maurović je bio „u opšte protivu predloga g. Perića“.²⁹ Time je diskusija okončana, ali je pitanje jezika i terminologije budućeg građanskog zakonika ostalo otvoreno i na određeni način je uticalo na sudbinu kodifikatorskog rada.

²⁶ Zapisnik sa sednice Privatno-pravnog odseka Stalnog zakonodavnog saveta Ministarstva pravde održane 1. novembra 1922. godine. AJ, Mp KJ, 63, f. 8 (l. 1–2).

²⁷ Nasuprot Periću, Maurović, kao pobornik potpune recepcije, zamerao je svako odstupanje od izvornika: „Zaključeno (je), da se u gore spomenutim austrijskim zakonima čine samo zbilja potrebne promjene. Međutim se sama komisija nije držala ove svoje odluke, te je u gdje kojim poglavljima i na mnogobrojnim mjestima daleko prešla granice, koje si je prvobitno postavila“ (Maurović 1934, 3–4).

²⁸ Autor ovih redova je toj Perićevoj izjavi posvetio drugi deo svoga rada pod nazivom „Živojin Perić o jeziku u zakonima“.

²⁹ AS, ŽP, 67.

Tako je stajalo u zapisniku sa sednice od 25. marta 1929. godine. Kao podloga za tu izjavu poslužio je Perićev tekst u rukopisu na devet listova (18 strana), koji je na njegov zahtev postao sastavni deo zapisnika sa te sednice.

To se dešava posle uvođenja lične vlasti kralja Aleksandra Karađorđevića 6. januara 1929. godine. Vrh vlasti je odlučio da ubrza takozvano „izjednačenje zakonodavstva“, to jest da se što pre usvoje brojni zakonski predlozi koji su čekali zbog krize u radu Narodne skupštine. Tako se i desilo. Veliki broj zakonskih predloga monarh je proglasio ukazom, koji je sadržao i tekst zakona. Vrh vlasti je nameravao da usvoji i projekat građanskog zakonika. O toj nameri i o važnosti koja je pridavana donošenju građanskog zakonika svedoči to što je već 2. februara 1929. godine nastavljen rad na građanskom zakoniku, dakle, samo dvadeset šest dana posle državnog udara.

Upravo „izjednačenju zakonodavstva“ Perić je posvetio početak svog teksta: „Politika naše države kod izjednačenja zakonodavstva nosila je obeležje da to izjednačenje izvede što pre i da ono bude što potpunije. Ta politika bila je posledica unitarističkoga i centralističkoga uređenja države.“ Perić je bio za federalističko uređenje, koje ne bi dovelo do tako brzog i potpunog izjednačenja zakonodavstva. Međutim, ako se, ipak, mora pristupiti izjednačavanju celoga zakonodavstva „bez odlaganja“, to treba učiniti uz svođenje štetnih posledica na najmanju meru. Najmanja mera štetnih posledica bi bila, prema Perićevom mišljenju, ako bi se zakonodavstvo izjednačilo na nivou ideja, pravnih ustanova, a ne, dakle, na nivou jezika i terminologije u zakonima.

On kritikuje član 3 Ustava od 28. juna 1921. godine koji je proglasio kao zvanični jezik srpsko-hrvatski-slovenački jezik, „pošto faktički jedan takav jezik ne postoji“. Slovenački se toliko razlikuje od srpskog jezika da on, Živojin Perić, kako kaže, bolje razume bugarski nego slovenački. Ni hrvatski i srpski „nisu potpuno jedan jezik“. Za Perića je srpsko-hrvatsko-slovenački jezik jedna politička konstrukcija, koja se lingvistički teško mogla braniti.

On je, s pravom, tvrdio: „Ne postoji još, dakle, jedan opšti jugoslovenski jezik kao što ne postoji još ni jugoslovenska narodnost.“ Srbi, Hrvati i Slovenci „nisu još etnički jedno“. Međutim, on je verovao da će biti jedno, a da bi se to postiglo, polagao je nade u veliku ulogu države.

U ovim rečima je izražena suština Perićevog izlaganja: „Mi, Srbi, učinili smo kod idejnoga izjednačenja zakona velike ustupke. Najpre je kao što znate, imao da se izradi jedan nov Građanski zakonik za našu Državu, zatim se od toga odustalo i rešilo da se uzme Austrijski (Hrvatski) Građanski Zakonik sa njegovim Trima Novelama od god. 1914–1916. ali da se preradi pa se i to naposletku napustilo i ostalo pri tome da se Austrijski Građanski

Zakonik prosto prevede i da tako postane opšti Građanski Zakonik za celu Državu, pa, dakle, i za Srbiju. I inače, u oblasti privatnoga i krivičnoga prava (materijalnoga i formalnoga) prosto su preneseni ili će se preneti Austrijski odnosno Mađarski zakoni u predratnu Srbiju: ovde će se, tako reći, načiniti *tabula rasa* od Srpskoga zakonodavstva i na mesto njega su došla ili će doći zakonodavstva jugoslovenskih pokrajina koje su pripadale ranijoj Austro-Ugarskoj Monarhiji: interesantan slučaj da jedna Država koja je pobedila uzme zakonodavstvo pobeđene Države, Austro-Ugarske, jedna vrsta intelektualne okupacije.“

Perić priznaje veliku vrednost austrougarskog zakonodavstva, „koje mi Srbi visoko cenimo kao jedno od najkulturnijih zakonodavstava“. Međutim, ni Srbi nisu „tu tako zaostali“. Zakonodavstvo se razvijalo u kontinuitetu sto godina i pred Veliki rat (1914–1918. godine) Srbija je, prema Perićevom mišljenju, „imala relativno potpuno i napredno zakonodavstvo“.

On je smatrao da bi u Srbiji bilo najbolje poći od domaćeg zakonodavstva i usavršavati ga, dopunama i izmenama, „zakonodavstvom stranih kulturnih država, a, najpre, zakonodavstvom“ austrougarskim, koje je u primeni u jugoslovenskim zemljama, „zato što se danas, mi Srbi iz Srbije, nalazimo zajedno u jednoj i istoj Državi sa tim zemljama“. Na taj način bi se istovremeno unapređivalo srpsko zakonodavstvo i postepeno izjednačavalo sa zakonodavstvom drugih pokrajina nove države. I Srbiji „bi se priznao karakter jedne zemlje koja je, i pre Ujedinjenja, bila na izvesnoj visini u pogledu zakonodavstva i koja je, takođe, i u tom pogledu unela jednu aktivu u novu Državu“.

Ali kada već nije bilo tako i „kad smo mi Srbi, u interesu opštem učinili ovde koncesije koje se nisu upravo slagale sa našom sasvim umesnom osetljivošću“, onda bar ne treba prihvatiti da ti zakoni budu napisani jezikom i terminologijom „koji apsolutno nisu naši, srpski“.

Govoreći o jeziku nacрта građanskog zakonika, Perić je ponavljao da ne postoji srpsko-hrvatsko-slovenački jezik i da je za osnovu uzeto hrvatsko izdanje AGZ. Isticao je da „hrvatska, terminologija toliko se, često, razlikuje od naše da će ona biti našim sudijama i u opšte Srbima sasvim nerazumljiva. Da napomenem samo dva tri primera: poraba (mesto zakup), poruk (mesto jamac), predmnjeva (mesto pretpostavka, u smislu *die Vermutung, la suppositio*), preživitak (ne znam da li je ovo uzeto baš iz hrvatskoga jezika): to su samo primeri reči koje počinju na p. Prevodeći austrijske zakone, čija terminologija je, sasvim prirodno, kao starija bila izrađenija nego hrvatska, hrvatski pravници su često kovali sasvim nove reči, reči kojih, sigurno, nije bilo u narodnom hrvatskom govoru“. I inače, mislio je Perić, uticaj austrijskih Nemaca i Mađara na hrvatsku inteligenciju bio je veliki i pored nastojanja

Hrvata da očuvaju svoju narodnu individualnost, došlo je „do jezičke podvojenosti u Hrvatskoj i Slavoniji: s jedne strane bio je govor narodnih masa, specijalno seljaka, koji se, pretpostavljam, ne odvaja u bitnosti od našega, srpskoga, jezika, i jezik inteligencije, književni, koji je morao biti prilično nepristupačan širokim narodnim masama“. Zbog toga je, smatrao je Perić, i sam način izražavanja u hrvatskim zakonima rađenim po austrijskim zakonima (često prostim prevođenjem) bio takav da se dobio jedan jezik koji je bio po poreklu slovenski, ali „po konstrukciji i načinu izražavanja bio je manje više nemački“.

Perić je isticao ogroman značaj i domašaj građanskog zakonika: „To je Zakonik koji je, od svih zakona, najviše utkan u život jednoga naroda.“ A pitanje jezika i terminologije tog zakonika je prvorazredno, te Perić zaključuje: „...kakav ćemo mi jezik dati Srbima u novom Građanskom zakoniku, to nije samo pitanje Prava i Zakona nego to je pitanje mnogo šire, pitanje kulturno... pitanje naše, srpske, duhovne evolucije.“

Perić podseća da će srpske sudije „već samim tim što dobijaju... nove zakone (austrijske odnosno hrvatske ili mađarske)“ biti godinama „u inferiornom položaju, u upoređenju sa svojim kolegama sa one strane Drine, Save i Dunava, pri vršenju svoje službene, sudske, dužnosti“. Njihove kolege će nastaviti da sude po istim zakonima, dok će srpske sudije morati da se upoznaju sa novim zakonima. „Za duže vreme srpske sudije biće, manje više, u položaju sudija jedne nedovoljno kulturne države u koju su, iz kulturnih država uneseni novi zakoni u kojima se oni teško snalaze.“

Ako je već tako i ako mora biti tako, onda, rekao je Perić, „bar treba srpskim sudijama dati te nove zakone a specijalno najvažniji među njima, Građanski zakonik na jednom njima što pristupačnijem jeziku sa terminologijom kolikogod je mogućnom njima bližom i sa kojom bi se oni manje više srodili“. U suprotnom, novim građanskim zakonikom uvele bi se u srpski jezik takve novine „koje bi menjale njegove osobine i njegovu individualnost“, a upravo je jezik ono što „najviše karakteriše jednu narodnost“.

Perić je smatrao da jezik i terminologija u novim zakonima treba da budu podjednako bliski i podjednako udaljeni od srpskog, hrvatskog i slovenačkog plemena, u jezičkom smislu. Ako ne bi bilo tako, onda za Srbe to ne bi značilo neku etapu u jezičkom izjednačavanju „nego prosto jednostrano napuštanje, od naše strane, naše nacionalne individualnosti u korist individualnosti druga dva jugoslovenska plemena, jedna vrsta etničkog imperijalizma na našu, srpsku, štetu“. Takvom zakonodavnom unifikacijom bi se unitarna i centralistička organizacija „naše države okrenula baš protiv Srba, osumnjičenih, nepravedno, da su hteli takvu organizaciju radi izjednačenja u smislu nekog srpskoga imperijalizma“.

Nacrt građanskog zakonika, prema Perićevom mišljenju, trebalo bi da ima tri izdanja: srpsko, hrvatsko i slovenačko. „Hrvatsko izdanje već imamo, to je ovaj nacrt – a mogao bi se on, ako bi Hrvati hteli, još više doterati prema njihovoj terminologiji i načinu izražavanja.“ Srpsko i slovenačko izdanje bi tek trebalo sačiniti.³⁰ Srpski nacrt bi trebalo da pregleda jedna specijalna komisija od srpskih filologa i srpskih pravnika. Filolozi bi se potrudili da „našem Nacrtu daju jezikovno srpski oblik, a pravnici bi bili ti da motre da se, tom prilikom, ne promeni“ smisao bilo jezički bilo idejni.

Perić podseća da je ŠGZ 1907–1912. (i Obligacioni 1907–1911) godine izdat na nemačkom, francuskom i italijanskom jeziku, a da se nemački tekst uzima kao originalan. U tom smislu, predložio je da se kao originalan, u našem slučaju, uzme „tekst ovoga Nacrta koji smo izradili“.

Ukratko, budući građanski zakonik bi trebalo da bude jedinstven idejno, po ustanovama, ali ispisan na tri načina – „način srpski, hrvatski i slovenački“ – i da ima tri izdanja kako bi bio „najrazumljiviji svakom od tri plemena“. Samo vreme i jezičko-terminološka evolucija mogu, „mirno i bez ičijega nametanja i imperijalizma“, dovesti jednoga dana do potpunog izjednačenja i „do jednog opšteg jugoslovenskoga jezika“, jezika koji Perić figurativno naziva, „jugoslovenski esperanto“.

Samo neko čvrst i osoben kao Živojin Perić mogao je osporavati postojanje jednog naroda i jezika u vreme kada je to bila zvanična državna ideologija. Ni tri meseca od uvođenja diktature, u punom jeku kampanje o integralnom jugoslovenstvu. Perić je to osećao i zato je istakao da ne zna „da li će i koliko biti rezultata“ od njegovog predloga. Ali on nije mogao da pređe preko toga pitanja, kako je rekao, ni kao Srbin „ni kao pripadnik jugoslovenskoga etničkoga stabla“. Građanski zakonik sa takvim jezikom i terminologijom izazvao bi „kod našega, srpskoga dela jugoslovenske rase, negodovanje, proteste, protivljenje“. „Pošto ne postoji parlament“, Perić je rekao da će to važno pitanje pokrenuti „preko dnevnih listova, časopisa i predavanja u stručnim udruženjima“. Na kraju je zapisao: „Toga radi, ja bih sastavio jedan rečnik svih onih termina, reči i načina izražavanja koji ne bi trebali da nađu mesto u jednom Građanskom zakoniku namenjen i našim, srpskim, sudijama i drugim vlastima, kao i samim srpskim narodnim masama. Reči, termini i načini izražavanja s kojima ja ne bih smeo, ako bi oni ostali u Građanskom zakoniku koji bi se imao primenjivati i u Srbiji, pojaviti se u svome Valjevu,

³⁰ U kratkom tekstu iz 1940. godine Perić je, umesto tri izdanja, sugerisao dva: srpsko-hrvatsko i slovenačko. U slučaju potrebe, slovenačko izdanje bi bilo tumačeno tekstom srpsko-hrvatskog izdanja građanskog zakonika (Perić 1940, 370).

kao što bi, naprotiv, to mogli mnogopoštovani članovi ove Komisije G. G. Maurović i Krek u svome Križevcu odnosno Kranju.“³¹

Perić je tim tekstom i izjavom od 25. marta 1929. godine otvorio pitanje jezika i terminologije budućeg građanskog zakonika o kome je vođena velika polemika u narednim godinama (o tome: Janković 1931, 1–5; 1932, 173–182; Maurović 1932, 1–5; Marković 1936, 8–12).

Ponovo se oglasio tim povodom na sednici Komisije za pisanje građanskog zakonika 13. maja 1932. godine, kada je Komisija završila drugo čitanje celokupnog nacrtu građanskog zakonika. Iz zapisnika se saznaje: „Da se sa terminologijom projekta više puta nije mogao složiti. On smatra projekat kao rad Komisije, koji će svaki član u glavnome braniti, ali ipak on zadržava sebi pravo da u pogledu terminologije svoje odvojeno mišljenje i u javnosti zastupa.“ Krek je istakao pravo svakog člana Komisije da iznosi svoje mišljenje u javnosti ne samo povodom terminologije već „i u samoj stvari“. Sa tim su se saglasili svi članovi Komisije i zastupnik ministra pravde Ajzner.³²

Perić se pitanju pravne terminologije i „nemalih teškoća kod sastavljanja Predosnove“ vratio u „Predgovoru“ njegovog *Obrazloženja* (kome će biti posvećen naredni deo ovog rada). Naveo je nekoliko primera sa kojima su se pisci Predosnove imali da izbore. Najpre pominje da je iz hrvatskog prava u srpsko, „sa razlogom“, uzet izraz „pravosnažan“ (*rechtskräftig*). (U srpskom pravu su se služili izrazom „izvršan“, ali on se ne poklapa uvek sa izrazom „pravosnažan“.)

Ukazao je na to da u srpskom pravu nema adekvatne reči za hrvatsku reč „predmnjeva“, koja je upotrebljena u Predosnovi. Naime, u srpskom postoji samo reč „pretpostavka“, koja ima dva značenja: 1) *die Voraussetzung* (*la condition*) – pretpostavka, i 2) *die Vermutung* (*la supposition*) – pretpostavljanje, slućenje. U hrvatskom reč „predmnjeva“ znači samo *die Vermutung*, a „pretpostavka“ je jedino *die Voraussetzung*. Piscii Predosnove su u ovom slučaju dali prednost hrvatskom terminu jer je bio precizniji, dok bi srpski termin davao povoda sumnji o kome od dva značenja je reč.

Problem je nastupao kada su za isti pravni pojam u srpskom i u hrvatskom postojala dva različita tehnička termina. Perić navodi sledeće termine:

³¹ AS, ŽP, 67.

³² Zapisnik sa sednica komisije za izradu građanskog zakonika održane 13. maja 1932. godine. AJ, Mр KJ, 63, f. 8 (l. 1–5).

Srpski	Hrvatski
Punovažan i nepunovažan	Valjan i nevaljan
Pristanak	Privoljenje
Staraoštvo	Skrbništvo
Držalac	Posednik
Službenost	Služnost
Prijam	Prihvat
Uslov	Uvet
Opozivanje	Ukidanje
Zakup	Poraba
Jamac	Poruk
Jamstvo	Poručanstvo
Dejstvo	Učinak
Smetnja	Zapreka

Pisci Predosnove su, kako svedoči Perić, u tim slučajevima pravili kompromise: negde su prevagu davali srpskom negde hrvatskom izrazu, a negde su, opet, ostavili oba izraza od kojih je jedan u zagradi, primera radi: „Ugovor o posluži (o posudi)“ (Perić 1939, XVI–XVII).

Još jednom se Perić vratio jeziku i terminologiji Predosnove. To je bilo u Odboru za terminologiju pri Ministarstvu prosvete i vera u Vladi Milana Nedića pod nemačkom okupacijom. Sačuvan je dokument pod nazivom „Sednice Odbora za terminologiju“. Iz tog dokumenta se saznaje da je 19. jula 1943. do 15. januara 1944. godine održano ukupno četrnaest sednica Odbora. Na prvoj sednici od 19. jula 1943. godine „odlučeno je da se prvo počne sa pregledom pravne terminologije u Predosnovi građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju od god. 1934“.³³ Iscrpno izlaganje o radu Odbora i Perića u njemu izlazi iz okvira ovoga rada. Ovde će biti ukratko saopšteni rezultati istraživanja koje je autor ovih redova obavio drugom prilikom.³⁴ Naime, Odbor za terminologiju i Perić učinili su brojne izmene u tekstu Predosnove. Međutim, te izmene velikim delom nisu bile krupne i teške nego, naprotiv, manje i lakše intervencije u tekstu. Na osnovu toga može se reći da je tekst Predosnove bio veoma dobar i upotrebljiv i da je bio podoban

³³ Sednice Odbora za terminologiju iz 1943. i 1944. godine. AS, ŽP, 60.

³⁴ Tome je posvećen treći deo rada „Živojin Perić o jeziku u zakonima“.

da postane zakonski tekst. To, takođe, govori da je Perićeva kritika jezika i terminologije budućeg građanskog zakonika iz 1929. godine prenaplašavala značaj razlika.

4. PERIĆEVO OBRAZLOŽENJE §§ 1–319 PREDOSNOVE GRAĐANSKOG ZAKONIKA ZA KRALJEVINU JUGOSLAVIJU IZ 1939. GODINE

Na pominjanoj sednici Komisije za pisanje građanskog zakonika od 13. maja 1932. godine odlučeno je, između ostalog, da Perić u saradnji sa Spasojevićem izradi obrazloženje (motive) nacrtu građanskog zakonika.

Komisija je tom prilikom, kako je već kazano, nacrt građanskog zakonika nazvala „Predosnova“ jer taj nacrt nije bio definitivni. Zastupnik ministra pravde Ajzner izneo je mišljenje da bi obrazloženje trebalo „biti sastavljeno po prilici onako kako je sastavljen Uvod drugog mađarskog nacrtu od 1914. godine. Ono dakle ne bi trebalo da bude suviše opširno i moralo bi sadržavati u glavnome istorijat rada na Građanskom zakoniku i glavne najvažnije tačke u kojima je Komisija odstupila od teksta Građanskog zakonika“. Maurović je rekao da mu se predloženi način obrazloženja „nikako ne sviđa“, to jest da obrazloženje ne bi trebalo da sadrži samo kratki istorijat rada na Građanskom zakoniku nego bi trebalo da „obuhvati stvarno opravdanje svih odstupanja od uzora, t. j. od austr. građ. zakonika“.³⁵

Predosnova je objavljena u prvoj polovini iduće, 1934. godine. Perić je napisao obrazloženje (motive) 1–319. paragrafa Predosnove, koje je službeno objavilo Ministarstvo pravde 1939. godine (Perić 1939, III–V).

Perić je svoj rad na *Obrazloženju* opisao u „Predgovoru“ na sledeći način. Na *Obrazloženju* je počeo da radi u skladu sa smernicama dobijenim na sednici od 13. maja 1932. godine. Ubrzo je uvideo da takvo obrazloženje ne bi bilo od koristi onima koji bi bili pozvani da se o njemu izjasne, naročito u pokrajinama gde nije bio na snazi AGZ sa trima ratnim novelama (praktično sve, izuzev Dalmacije i Slovenije).

Prema Perićevom mišljenju, Ministarstvo pravde je dostavljanjem Obrazloženja i teksta Predosnove stručnim telima i pojedincima želelo da dobije što detaljnija mišljenja i primedbe na Predosnovu kako bi definitivni nacrt jugoslovenskog građanskog zakonika imao što više izgleda da bude usvojen od zakonodavne vlasti. „Specijalisti koji dobiju Predosnovu na mišljenje“

³⁵ Zapisnik sa sednica komisije za izradu građanskog zakonika održane 13. maja 1932. godine. AJ, Mр KJ, 63, f. 8 (l. 1–5).

treba da budu u stanju da svoje napomene daju dovoljno opširno. A to će biti u stanju, ako dobiju „obrazloženje koje će, malo podrobnije, ukazati na glavne ideje Predosnove i tako ovu načiniti pristupačnijom stručnjacima“.

Perić je naglašavao važnost građanskog zakonika za jednu državu, da „se ne sme hitati“ u njegovom donošenju i da je „važnija njegova valjanost a ne brzina kojom je donesen“. Zbog toga je Perić mislio da njegovo obrazloženje ne treba da bude samo poređenje između teksta AGZ i Predosnove nego „jedan komentar *grosso modo*“ bar „najglavnijih normi“ Predosnove u odnosu na „velike evropske građanske zakonike, francuski, nemački i švajcarski“.

Perić je istakao da je „Komisija stala na gleđište da se drži ne samo sistema AGZ-a nego i samog njegovog teksta što doslovnije“ i zapitao se da li njegovo obrazloženje treba da bude u obimu koji on predlaže. Potvrdno je odgovorio na to pitanje jer primedbe na Predosnovu mogu biti korisne modifikacije.

Obavestio je Ministarstvo da će nastaviti rad na pisanju *Obrazloženja* pod uslovom da to bude „njegovo obrazloženje“, s kojim bi se bar u glavnom crtama složio i Spasojević. Perić je bio protiv učešća komisije u tom radu, iako bi obrazloženje bilo „sastavljeno, u načelu, saobrazno idejama komisije“ i njoj dostavljeno „na pregled i primedbe“, o kojima bi Perić (i Spasojević) „vodili računa pri definitivnoj redakciji obrazloženja“.

Na kraju, moli „i Ministarstvo i komisiju za izvinjenje što ovo pitanje tek sada postavlja... Najpre, potpisani nije mogao pre nego je počeo raditi obrazloženje, uvideti nedovoljnost onoga načina obrazloženja koji mu je bio preporučen, a, drugo, što iz uzroka nezavisnih od njegove volje, potpisani nije mogao ranije ući u ovaj posao“. Perić dodaje „da taj posao nije ni malo prost“: morao je da pročita tekst Predosnove i sravnji ga sa AGZ, sa novelama, kao i zapisnike sa sednica komisije, referate i izdvojena mišljenja o odnosnim delovima Predosnove, druge tekstove. Ipak, „ako bi bilo rešeno“ da produži rad na obrazloženju, kako je predložio, Perić je rekao da se nada da bi mogao „sa njim biti gotov za dva meseca“. To njegovo pismo od 7. avgusta 1934. godine bilo je poslato iz Oberurnena, iz Švajcarske. Na poleđini poslednjeg lista pisma je, pod datumom 11. septembra 1934. godine, rukom napisano da je odlučeno da prof. Perić „produži izradu obrazloženja na onoj osnovi, na kojoj je on to učinio sa partijom do sada datom Ministarstvu; da se to obrazloženje objavi kao obrazloženje g. Živojina Perića“.³⁶ Na isti način se izjasnio i Ivan Maurović u pismu od 3. septembra 1934. godine upućenom Ministarstvu pravde.³⁷

³⁶ Pismo Perića Ministarstvu pravde od 7. avgusta 1934. godine. AS, ŽP, 71 (l. 1–7).

³⁷ Prepis pomenutog pisma Maurovića Ministarstvu pravde od 3. septembra 1934. godine. AS, ŽP, 71.

U „Predgovoru“ *Obrazloženja* Perić je opisao svoj *modus operandi*. U objašnjenju pojedinih odredaba Predosnove, on se „služio na prvom mestu“: zapisnicima sednica komisije, referatima, elaboratima i posebnim mišljenjima članova komisije, odlukama bečkog Vrhovnog suda, glavnim evropskim zakonima: francuskim, nemačkim i švajcarskim, ali mestimice i brazilskim i kineskim. Napominje da se koristio metodom uporednog prava da bi „preporučio izvesne ustanove stranog prava“ koje bi se mogle upotrebiti „za naše zakonodvstvo“. Podseća da je tu pre svega reč o evropskom privatnom pravu, koje je u suštini rimsko privatno pravo (izuzme li se njegovo „objektivno pravo o robovima“). „Odnosno književnosti“, zapisao je Perić, „kojom se je potpisani služio u svom *Obrazloženju*, to su, u glavnom, udžbenici i sistemi novijih izdanja: monografije po pravilu nisu uzimane u vid, prvo zato što je literatura Privatnoga Prava jedna od najmnogobrojnijih u Pravu te se je potpisani morao ograničiti na najnužnije izvore, a, drugo, što je *Obrazloženje*, već i samom upotrebom ovih poslednjih izvora, prešlo granice jednog običnog... ekspozea motiva.“

Na kraju Perić iznosi razloge zbog kojih je *Obrazloženje* izašlo tako kasno, „tako reći, *post festum*“: širi zahvat nego što je bilo preporučeno, njegova zauzetost, komplikovanost u slagačko-štamparskom radu. On se ipak „usuđuje nadati da i ovako zadocnelo *Obrazloženje* će biti... od izvesne koristi“. *Obrazloženje* je trebalo zajedno sa Predosnovom biti poslato stručnjacima na mišljenje i ocenu, da bi tako nastala konačna osnova građanskog zakonika, koja bi bila upućena narodnom predstavništvu na usvajanje (Perić 1939, X–XV, XVIII–XIX).

Tako je nastalo Perićevo *Obrazloženje* članova 1–319 Predosnove građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju na 340 strana, koje je objavljeno 1939. godine. Međutim, *Obrazloženje* nije moglo poslužiti nameravanoj svrsi. Veliki trud i zalaganje članova komisije koji su radili na Predosnovi bio je uzaludan jer su istorijske okolnosti sprečile donošenje građanskog zakonika u međuratnoj Jugoslaviji.

IZVORI

- [1] Arhiv Jugoslavije, Ministarstvo pravde Kraljevine Jugoslavije, fond 63.
- [2] Arhiv Srbije, Fond Živojina Perića.
- [3] *Predosnova građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju. Tekst.* 1934. Beograd: Ministarstvo pravde.
- [4] *Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca* 23, od 2. februara 1929.

- [5] *Tumač Obćemu austrijskomu građanskomu zakoniku. Knjiga druga. §§ 531–1502*, 1, napisao Adolfo Rušnov, drugo prerađeno i dopunjeno izdanje priredio Dr. S. Posilović, Zagreb (bez navoda godine izdanja).

LITERATURA

- [1] Eisner, Bertold, Mladen Pliverić. 1937. *Mišljenje o predosnovi Građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju*. Zagreb: Pravni fakultet.
- [2] Janković, Dragutin. 1–2/1931. „Duh i jezik zakona“. *Branič XVI (VII)*. Beograd. 1–5.
- [3] Janković, Dragutin. 3/1932. „Duh i jezik zakona“. *Arhiv za pravne i društvene nauke XXII*, drugo kolo, knjiga XXIV (XLI). Beograd. [1] 173–182.
- [4] Maurović, Ivan. 1/1932. „Duh i jezik zakona“. *Arhiv za pravne i društvene nauke XXII*, drugo kolo, knjiga XXIV (XLI). Beograd. 1–5.
- [5] Maurović, Ivan. 1934. *Izveštaj o Predosnovi građanskoga zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju*. Zagreb, bez navoda godine (na petoj strani predgovora navedeno je da je napisan početkom avgusta 1934. godine).
- [6] Mirković, Zoran S. 2020. Kodifikovanje građanskog zakonika nove države i njegovo mesto u istoriji međuratnih evropskih kodifikacija. 267–300. *Sto godina od ujedinjenja – formiranje države i prava*, zbornik radova, ur. Boris Begović i Zoran S. Mirković. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- [7] Mirković, Zoran S. 2021. Živojin Perić o jeziku u zakonima. *Živojin M. Perić – ličnost i delo*, zbornik radova sa Naučnog skupa posvećenog 150. godišnjici rođenja profesora Perića, održanog na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu 5. i 6. decembra 2019. godine. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, u štampi.
- [8] Perić, Živojin. 1939. *Obrazloženje §§ 1–319 Predosnove građanskoga zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju*. Beograd: Ministarstvo pravde.
- [9] Perić, Živojin. 5–6/1940. O jeziku u Predosnovi građanskoga zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju. *Arhiv za pravne i društvene nauke XXX*, drugo kolo, knjiga XL (LVII). Beograd. 369–372.
- [10] Radovčić, Vesna. 1975. Pokušaj kodifikacije građanskog prava u staroj Jugoslaviji („Predosnova građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju“). *Radovi 7*. Zagreb: Sveučilište – Institut za hrvatsku povijest.
- [11] Slapnicka, Helmut. 1973. *Österreichs Recht außerhalb Österreichs. Der Untergang des österreichischen Rechtsraums*. Wien.

Zoran MIRKOVIĆ, PhD

Professor, University of Belgrade Faculty of Law, Serbia

THE WORK OF ŽIVOJIN PERIĆ ON THE CODIFICATION OF THE CIVIL CODE OF INTERWAR YUGOSLAVIA

Summary

Živojin Perić's work on codifying the civil code was analyzed through four questions. 1) Participation in the work of the body for drafting the Civil Code and its work on the text of the Code. 2) Perić's opinion on the codification method that was applied. 3) Perić's opinion on the legal terminology in the 1934 Draft Civil Code for the Kingdom of Yugoslavia. 4) Perić wrote the explanation (motives) 1–319. paragraph of the Draft Civil Code, which was officially published by the Ministry of Justice in 1939.

Key words: *Živojin Perić. – Civil Code. – Codification. – Interwar Yugoslavia.*

Article history:
Received: 11. 1. 2021.
Accepted: 7. 2. 2021.